

מכס ליברמן

יהודנית זו חטא גדול מחבוק ידים. לא המטרה היא המביאה את האדם לידי פתוח כוחותיו וסדורם עפי' סדר ידוע, אלא העסק כשהוא לעצמו. יותר נכון ההתעסקות, הוא הכוח המסבב הכל.

לשוא נסה ליברמן להקטין את עצמו בעיני אחרים ולהראות כ"בוהמין". לשוא הדגיש בספוריו על עצמו, שהיה ילד עצל ושובב, שלא שקד על למודי בית-ספרו. עמדו בני סמכא והעידו שהיה מן התלמידים המעולים והחרוצים, באו חוקרים וגלו תעודותיו המצוינות, בדקו ומצאו שהיתה הנהגתו ישרה ואוהבת הסדר כפי בטויי מוריו. ואמרו עליו ועל אביו, שבשעות יום הראשון הפנויות היו עומדים שניהם בגנה שלפני טירתם הקטנה בברלין המערבית והיו מיישרים את ענפי צצי-הפאר שעלו על גובה ידוע הקצוב מראש...

הרי לפנינו זיקה פנימית לסדר, ואל יהא הדבר הזה קל בעינינו. עד כמה שמדת הדייקנות לא תתנגד לכאורה לאופי האמן, כפי שאנו רגילים בו, אשר לאישיות ואשר ל"אדם" שבאמן, ובפרט באמן היהודי הועילה לו מדה זו הרבה, הרבה מאד.

היא הסירה ממנו, כליל, כל שמץ של אי-בטחון. של חוסר האמון בו בעצמו, של ספקנות וחפוש-דרכים. הדייקן, מפני שהוא דייקן, יודע מה לפניו ומה לאחוריו. בעל-סדרים מעמיד צעדים בטוחות בכל. לרבות ב... יהדותו.

ליברמן מגיד מה שאתו. אינו בוש מפני איש. אינו נרתע לאחור. הלא ידוע: הוא נתפרסם כצייר ה"מכוער" דוקא. תמונותיו הראשונות הטילו רעש—לא לבד בכל העולם האמנותי אלא אף במדיני—מחמת הכיעור שבהן. שני ימים רצופים התוכחו בלנדטג הבאווארי אודות תמונות הצייר הצעיר ליברמן, שהרשה לעצמו לבחור לו לנושא תמונותיו את המכוער בה"א הידיעה. אף על פי מצאה האקדמיה הממשלתית לנכון לכבודו באות-כבוד.

ליברמן לא התפעל מכל זה. הוא המשיך לתאר את המכוער, כובסות זקנות בעמלן ורחוב דוזנות בזהמה שלו, גם לאחר ההתקפות. ולא עשה זאת לשם סנסציה—שכן היה בזה משום חדוש בימים ההם... ולא כוון בזה למה שאנו רגילים לקרא "מחאת האמן נגד משטר-העולם הקיים". לא מניה ולא מקציתה. ליברמן אינו מהפכני. בעל-סדרים הוא. את אשר לפניו—הוא רואה ומראה. ומפני שהוא יודע מה לפניו וכתוצאה מזה: מה לעשות—שוב אינו לב להתנגדות הקהל ולתהפוכות הזמן. שוב אינו מתפעל מפני כל הכבוד שהעניקו לו אחר-כך ולא מפני—הזקנה.

מאליו מובן, שתקיפות קרה כזו, חסרונה בצדה. יפה אמר רטנוי באחת מרשימות-היומן שלו:

— "פעם אחת ישבתי את ליברמן בחדר-עבודתו והוא קרא לפני מאמר שכתב על ישראלים. משגמר בקש לשמוע חוות-דעתי. אמרתי לו: "כפתור ופרה. אלא שחכיתי כל הזמן למלה אחת ומלה זו לא באה. כוונתי ל"רכות-הלב"..."

וכבר העירו על זאת והדגישו, שליברמן בורח מכל דבר העלול להראות את הרגש. אין לך דבר השנוא עליו יותר מההפלגה, מפנים "בעלי-בטוי". מראשים אופיניים ומצבים דרמטיים.

ובדרך כלל יש להגיד: הוא מסתפק בראיה הכללית. הפרטים טפלים לגבו. ונמצא, שחסרים לו השרטוטים המסוימים במטוה-התאים של העצמים. (אגב: יתכן, שמקור עובדה זו הוא ברוחק-הראות של הצייר. וכבר העירה רחל ווישניצר-ברנישטיין על כך הזכירה חזיון

בשובנו זה לא כבר מתערוכת היובל שנערכה לכבוד יום הולדתו השמונים-וחמש, התפלא מישהו:

— "בן-שמונים ועדיין הוא מצייר, ומארגן, ונואם, ומורה ומנהל את האקדמיה הממשלתית, אכן איש פלאי הוא!" אמנם, מי שאמר כך לא ידע אותו ואת הטיפוס, אשר ליברמן הוא אחד מבאי-כוחיו היותר אופיניים. את טיפוס איש-המשמעת הפרוסי. מי שתמה על כך לא בקר עוד בביתו הפרטי ולא שמע אותו מרגיע את האורח המשתומם על שפע התמונות העומדות שם תוך כדי עבודה, בבאור כזה: "כל מה שאתה רואה פה, ובביתי בעיר, באקדמיה ובסטודיה, — כל זה: עבודה. אני קם ועובד, ומפסיק, ואוכל, וממשיך, ועובד, ומפסיק, וישן, וממשיך ועובד. כך הורגלתי בכך נתחנכתי. זהו סדר. זהו פרוסי."

וכך גם כתב והעיד על עצמו: "אני בורגני במלוא מובן המלה. אני ישן וסועד ומטייל ומעשן ושותה בירה בזה-אחר-זה. בסדר קבוע. בלי שינויים, ככל פועל-בית-חרושת וכל אכר ממש." הרי מפורש יוצא, שאין כאן שעות של התרוממות-הנפש וסלידה והתרגשות ולעומתם: רגעים של יאוש, אדישות, עצלות ולא-אות. כאן שולטת משמעת חרוצים. לא פחות ולא יותר. ואם אפשר היה לאמר כך, הייתי מסכם, שלא במקרה נעשה הוא, הזקן שבחבורה, גם המצביא שלה. יש דבר-מה סמלי בזה. כשמהדרים פני זקן זה אינם קמים בפני שיבה סתם, אלא בפני שווי-המשקל, המרץ הבלתי-משתנה, האמנות שנעשתה מלאכה ופקודה ויצאה מגדרי ה"חכמה" והבחירה החפשית.

ואם ברצוננו לעמוד על טיבו של הסבא שלנו, מן ההכרח איפוא שנרחיב את הדבור על הדייקנות וחוש-המשמעת והסדר.

ביחוד חובה עלינו, ברצוננו להתחקות על היהודי שבו. כי המדות הללו הלא נראות לנו כאי-יהודיות בהחלט. סבורים אנו כי לנו: הרגש המתגבר וההתלהבות שבמעשה, — ו"להם" התמידיות המדודה והפעולה המיכנית, ובאמת, הצדק בדינו; אין טיפוס של יהודי פידנטי כזה אלא בגולת גרמניה בלבד. פה נתערבבו התחומים ופה התמזגו האינטלגנציה העברית והסדר המערבי.

אשר לליברמן: הוא הנהו דוקא בן הדור, שגמר את המזיגה הזאת. נסתכל, למשל, באבותיו. הם היו מאמידי ברלין, הכניסו מקצוע תעשייה חדש (של אריגה מיכנית) לארץ. צברו הון גדול. אבל מעולם לא עלה על דעתם לנהוג בו מדת פזרנות. החוש היהודי שבהם הראה להם מדי יום ביומו אפקים חדשים להרחבת עסקיהם. בחוש מעשי אופיני-יהודי גלו את המקומות שהניחה להם הרשת הכלכלית להתגדר בהם. אבל החנוך הפרוסי, זה המתבטא בכל מרוצת ההיסטוריה הגרמנית בהערצה בלתי מוגבלת להתגשמות הסדר בה"א הידיעה: לצבא, לחילות, — החנוך הפרוסי הזה, אשר קבלוהו כתנאי קודם ל"התבוללות חיצונית, כביכול, להתאקלמות לתנאי ארץ גלותם, החנוך הזה הוא שגרם להם, שלא יהנו מכל מה שרכשו. הלא ברור: אין לך שעה פנויה ביום ולא יום פנוי בשנה. לא תוכל לצייר לך שעה, שלא יהא תוכנה מיועד וקצוב מראש. ממייל אינו עולה על דעתך, שאולי היית יכול להשתמש בה כפי תשוקתך הזמנית. שרירות לבך לא תוכל להוליכך שולל, מפני שאין שעה מיועדה ל... שרירות-הלב."

ליברמן עדיין מספר, שאביו הרגילו והכריחו לעבודה. לעבודה סתם, אפילו לכשאין תועלתה בצדה. כי הרי אין לך בסביבה פרוסית-

דומה לזה אצל אל-גריקו, – הצייר הספרדי הגדול. בן המאה ה־17 –
 על-ידי פגימה בכח הראות שלו).

יהיה מה שיהיה: ליברמן נשאר נאמן לחוק האמנות: שלא
 להתקרב ביותר אל העצם המצויר. יש אומרים שבכוונה התעלם מן
 האישיות, ופרידלנדר בספרו על ליברמן גודר את הדבר במשפט
 כזה: "נמנע הוא מלתאר כל מה שמושך את לבו ונכנס לחוג רצונו".
 וכונתו שם אל הנשים. תמונות-האשה של ליברמן, המעידות על
 כך שהוא רוצה להשתמט מכל הפעלה יתרה, סכנה הצפויה לצייר
 דוקא אצל האשה. והלא דבר הוא, שרוב 160 הפורטרטים שלו –
 כמעט ארבע חמישיות – הם ציורי אנשים.

אבל: יש בפרישה זו מן הנושא המפעיל ומן הפרט הטפל
 אולי יותר מבכל דרישה אליהם. כי היא נובעת, אם גם ממקור
 הנדמה לנו כבלתי-אמנותי, הרי ממעין טהור של אישיות זכה וישרה.
 אינו אוהב את ההפלגה מפני שהוא שונא כל דבר המתנגד לפרישות
 וסרבנות. איש ה-צבא, רגש הפרט שלו – מקומו במסתרים. חשוד
 הוא. שמא לשם הצגה הראהו...

בכלל, בולטת אצלו התיחסות של חשדנות כלפי אלה שהוא
 מכיר אותם גם מבפנים. לכן הוא בורת מסביבת האמידים הברלינאים
 ומצייר את הולנדיה, אכריה קצביה ועגלוניה. שם אין לו אלא מה
 שעניו רואות. מה שאין כן בברלין. שם גם הלב יודע...

מטעם דומה לזה המיר ההולנדי וון גוג את ארץ מולדתו בגליל
 פרובנציה. ומטעם המתנגד לזה בתכלית הנגוד בחרים להם רוב
 ציירינו העברים את הנושא שהם מכירים אותו היטב, שאת רגשותו
 ואת רגשותיו הם רוצים להראות: את הרחוב שלהם ואת טפוס
 העירה שלהם...

הוא נגרר אחרי המראה הטפסי, שלכאורה אין בו משום
 סודות-הנפש כמוסים, אחרי התנועה הפשוטה של עבודת בעל-
 המלאכה, אחרי החזיון הבהיר של מורטות-אוזים, קולעי-סלים,
 מטליאות-רשתות, כובשות-פירות, בית-למוד לתפירה, בית-ספר
 לפעוטות, אוצר של פשתן וכדומה. ובכל אלה אינו משתדל להראות

מכס ליברמן טודיה לאיוב Max Liebermann

את האופי המיוחד של הנושא. את האינבידואליות, אלא דוקא: את
 חצד השוה שבכל באי-עולם.
 כך נעשה הוא לפשטן הגדול: ככה הנהגו מי שכל נושא שוה
 בעיניו, מי שרק כוח הסתכלותו הוא המוליך אותו ולא מגמותיו
 הצדדיות, שאין להן מגע ישר את אמנות הציור גופה.
 המבורג.

מכס ליברמן גן-ונוה Max Liebermann

Copyright by Franz Hanfstaengl, Munich